

УДК 502.4

ПАТРУШЕВА Л.І., ГОЛОДНЮК Н.А., Миколаївський державний гуманітарний університет
ім. Петра Могили

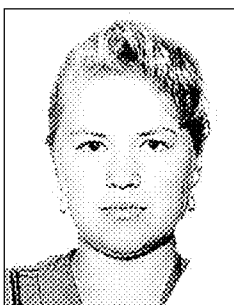
ПАРАФІЛО М.М., Державне управління екології та природних ресурсів в Миколаївській області

Патрушева Лариса Іванівна – старший викладач факультету еколого-медичних наук МДГУ ім. П. Могили. Коло наукових інтересів – рекреаційний потенціал територій, ландшафтна екологія.

Голоднюк Надія Алімівна (1966 р.н.) Закінчила меліоративний факультет Дагестанського політехнічного інституту. Викладач кафедри екології і природокористування МДГУ ім. Петра Могили. Напрямок досліджень – екологічне обґрунтування елементів агротехніки сільськогосподарських культур.

Парафіло Марина Миколаївна – науковий співробітник Південної філії Інституту екології Національного екологічного екоцентру України. Коло наукових інтересів – екологічна оцінка екологічної привабливості територій, заповідна справа.

ОБ'ЄКТИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ, ЯК БАЗА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-ЕКОЛОГІВ

В статті йде мова про особливості факультету еколого-медичних наук Миколаївського державного гуманітарного університету ім. П.Могили. Представлений опис об'єктів природно-заповідного фонду Миколаївської області як бази для проведення практик студентів.

This article tells about features of the faculty of environment-medical sciences of Mykolaiv State Humanitarian University named by P.Mohyla. It is described natural features of nature-reserved objects of the Mykolaiv region, which can be a subject of researches.

НАПРИКІНЦІ 90-х років в багатьох вузах України почали відкривати нову спеціальність “Екологія та охорона навколишнього природного середовища”. В 1997 р. засновано з початку департамент екології, а згодом факультет еколого-медичних наук в Миколаївському державному гуманітарному університеті ім. П.Могили. Характерною особливістю факультету є те, що він створювався як самостійний підрозділ вузу, тому у формуванні навчальних планів не відчувається впливу інших спеціальностей. Підбиралися різнопланові дисципліни, щоб якомога ширше охопити галузі теоретичної і практичної екології. До навчального плану увійшли дисципліни природничого, соціального, економічного, технічного, гуманітарного напрямків. І відразу виникло питання – де і як вчити студентів?

Найбільш зручними для вивчення навколишнього природного середовища, його окремих компонентів і природно-територіальних комплексів в межах дисциплін природничого характеру є об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ). Цей вибір зумовлений такими критеріями:

- репрезентативність природно-територіальних комплексів в межах Миколаївської області;
- достатня вивченість та велика кількість інформаційних джерел;
- підпорядкованість обласним управлінським структурам та наявність адміністрацій, що можуть допомогти у вирішенні організаційних питань;
- практичне застосування студентських наукових робіт для розробки та функціонування системи фонового моніторингу.

Співпраця факультету з адміністраціями об'єктів ПЗФ триває понад 5 років. За цей час зроблено багато, але наявний потенціал використовується не повністю. Метою представленої роботи є аналіз взаємовідносин між факультетом еколого-медичних наук та адміністраціями об'єктів ПЗФ.

Для досягнення поставленої мети розроблено такі задачі:

- визначити природні особливості об'єктів ПЗФ Миколаївської області, які можуть бути предметом вивчення студентів-екологів;
- вибрати теми та форми їх викладання для кожного об'єкту;
- розробити рекомендації щодо співпраці факультету та адміністрацій об'єктів ПЗФ.

Для підготовки фахівців-екологів теоретично можуть використовуватися всі об'єкти ПЗФ. В межах Миколаївської області їх нараховується 126. Але найбільш зручними є

об'єкти ПЗФ з діючими адміністраціями, які самостійно проводять роботу з охорони і відтворення природних комплексів, займаються науковим дослідженнями. Бажано задіяти в процесі навчання всі об'єкти ПЗФ, оскільки вони є неповторними, мають індивідуальну ландшафтну структуру, є достатньо репрезентативними на регіональному рівні [1,3].

В області діють 4 об'єкти ПЗФ з діючими адміністраціями. Це – природний заповідник та чотири регіональні ландшафтні парки (РЛП).

Природний заповідник “Сланецький степ” розташований біля південної межі Дністровсько-Дніпровської північностепової фізико-географічної провінції. Більшу частину території заповідника займає розгалужена яружно-балкова система, лише невеликі ділянки по околицях займають привододільні схили та вододіли. Літологія представлена понтичними вапняками, фрагментарно перекритими лесовидними суглинками. Унікальними є поодинокі виходи кристалічного фундаменту на поверхню на дні балки у південній частині заповідника. Рослинність відповідає справжнім степам (різнотравно-типчакowo-ковилowym, типчакowo-ковилowym та його кам'янистими різновидами), лучним степам, є деревно-чагарникові зарості. Це один з найбільших масивів цілинного степу в Північно-Західному Причорномор'ї, який добре зберігся. [1]

РЛП “Гранітно-степове Побужжя” займає долину р. П.Буг на ділянці між с.с. Мигія та Олександрівка. Тут залишились найменш ушкодженими геосистеми каньйоноподібних долин, закладених в архей-протерозойських відкладах Українського кристалічного щита. Виходи на поверхню магматичних порід зумовили формування тут специфічних умов для розвитку гранітно-степових геосистем. Русло річки Південний Буг розділяє парк на дві майже рівні частини, вони належать до різних фізико-географічних областей, а відповідно мають несхожий набір ландшафтів та їх таксономічних одиниць. Правий берег знаходиться у Чичиклійсько-Бузькому районі Південно-Подільської схилово-височинної області. Лівобережна частина парку розташована в Арбузинсько-Новоукраїнському районі Південно-Придніп-ровської схилово-височинної області.

Найбільшу площу на території парку займають долинно-схилові та яружно-балкові місцевості, на яких збереглися ділянки цілинного різнотравно-типчакowo-ковилового степу. В деяких місцях схили різко змінюються прямовисними скелястими виходами монолітних кристалічних порід (гранітів, сланців та ін.), які стали притулком багатьох ендемічних, реліктових та рідкісних рослин. Унікальними є ділянки, що свідчать про особливості історії розвитку долини

Південного Бугу – це старі русла, останці, стариці, які зустрічаються повздовж всього відрізка річки, розташованого в межах парку. [1,6]

Наймолодший природоохоронний об'єкт Миколаївщини – РЛП “Приінгульський”. За набором природних комплексів він подібний до вищезгаданого, тому детально розглядатися в статті не буде. Парк ще не має системи управління, але є дуже цікавим для наукових досліджень.

РЛП “Тилігульський” займає східне узбережжя Тилігульського лиману та його акваторію в межах області. Його північна частина розташована в межах Березансько-Криничанського району Дністровсько-Бузької низовинної фізико-географічної області Причорноморської середньостепової провінції, південна частина – в Очаківсько-Тарутинському районі Нижньобузько-Дніпровської низовинної області Причорноморсько-Приазовської сухостепової провінції. Тилігульський лиман є типовим в групі лиманів межиріччя Дніпро-Дністер, але для Миколаївської області він є унікальним. У парку добре збереглися природні геосистеми привододільних, балкових та долинних схилів, вододілів, узбережжя з типчаково-ковилевими степами, петрофітно-степовими та деревно-чагарниковими угрупованнями [1, 6, 7].

З півночі територія РЛП “Кінбурнська коса” омивається водами Дніпровського лиману, з півдня та заходу – Чорним морем. Положення в зоні контакту, а відповідно і взаємодії геосистем моря, лиману та суходолу зумовило унікальність цієї території.

Згідно з фізико-географічним районуванням України парк належить до Голопристансько-Дніпрянського району Нижньодніпровської терасово-дельтової області, що входить до складу Причорноморсько-Приазовської сухостепової провінції. Територія, де розташований об'єкт є молодим акумулятивним утворенням, тут спостерігаються інтенсивні геодинамічні процеси [3, 7]. Особливості геоморфологічних, кліматичних, гідрологічних та ґрунтових умов зумовили значне біотичне та ландшафтне різноманіття території. На підвищених формах рельєфу сформувались піщані степи, які є домінуючими в регіоні. Досить великі площі понижень і перезволожених ділянок займають болота, солончаки та засолені луки. У пониженнях піщаних арен зустрічаються широколистяні гайки. Територія відзначається багатими фауністичними комплексами [2, 5].

Всі перелічені об'єкти розташовані досить далеко від основного місця навчання студентів, тому тривале та ефективне перебування на їх території є можливим під час польових практик. Особливим для факультету є те, що практики мають загально екологічний характер та

охоплюють комплекс дисциплін. За навчальними роками вони розподілені таким чином:

- ознайомча (I курс);
- навчальна, або дослідницька (II курс);
- наукова (III курс);
- виробнича, або переддипломна (V курс).

Враховуючи природні особливості об'єктів ПЗФ та навчальні плани спеціальності можна розробити структуру польових практик.

Ознайомчу практику краще проводити у формі екскурсій, оскільки протягом року фахові дисципліни, для яких необхідною є польова робота не викладаються. Програма практики має складатися з двох блоків: 1) інформація про особливості організації та управління об'єктами ПЗФ; 2) ознайомлення з компонентами і природно-територіальними комплексами. Ефективними формами роботи є маршрутні екскурсії по території об'єктів ПЗФ.

Обов'язковим є відвідування всіх регіональних ландшафтних парків і природного заповідника, приділяючи їм однакову увагу і рівну кількість днів перебування на місцевості.

На другому курсі за планом йде навчальна практика. Її мета – навчити студентів практично застосовувати теоретичні знання, набуті під час аудиторних занять. Протягом цього року студентам викладають компонентні дисципліни: гідрологію, ґрунтознавство, геологію, біологію та ін. На практиці створюються оптимальні умови для закріплення отриманих теоретичних знань шляхом застосування польових методів досліджень та набуття практичних вмінь і навичок. Тривалість практики 12 днів, отже на кожен об'єкт варто виділити 2 повні робочі дні та по дню на переїзд.

В результаті проведеної практики у студентів формується комплексне уявлення про природу Миколаївщини, оскільки кожен об'єкт є достатньо репрезентативним в межах області.

Під час практики на третьому курсі у студентів з'являється можливість розпочати самостійну наукову роботу. До цього часу кожен студент може визначити об'єкт, на базі якого він буде працювати. Програма практики має розроблятися індивідуально з врахуванням інтересів студента та адміністрації об'єкту ПЗФ. Результати досліджень можуть бути використані під час написання курсових та дипломної роботи, а також у наукових звітах парків та літопису природи заповідника [4, 5].

На переддипломну практику до об'єкту ПЗФ направляють тільки тих студентів, тематика дипломних робіт яких присвячена цим об'єктам. Програма розробляється керівником індивідуально.

Підсумком проведеної роботи є рекомендації для подальшої співпраці між факультетом та адміністраціями об'єктів ПЗФ, а саме:

1. заключити двосторонні довгострокові угоди про співпрацю;
2. керівникам практик спільно з

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко Л.І. Ландшафтний аналіз мережі об'єктів природно-заповідного фонду Миколаївської області // Проблеми ландшафтного різноманіття України. Збірник наукових праць. – Київ, 2000.
2. Деркач О.М., Коломієць Г.В., Парафіло М.М., Патрушева Л.І. Актуальні проблеми розвитку заповідної справи на півдні України Сучасні проблеми екології. Збірка матеріалів всеукраїнської конференції. Запоріжжя, 2004. – С. 137-140.
3. Деркач О., Таращук С., Костюшин В. Формування екологічної мережі Миколаївської області, розробка відповідної програми: Рукопис. – Миколаїв: Південна філія Інституту екології Національного екологічного центру України, 2002. – 125 с.
4. Козлова Г. Створення системи водного моніторингу в заповідному об'єкті (на прикладі регіонального ландшафтного парку “Гранітно-степове Побужжя” // Екол. Наука: перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської конференції. – К.: ВЕЛ, 2002. – С. 33-35.
5. Козлова Г.О., Патрушева Л.І., Парафіло М.М. Організація гідрологічного моніторингу в регіональному ландшафтному парку Гранітно-степове Побужжя // Теорія та практика заповідної справи. Матер. наук.-практ. конф. – Миколаїв: МДУ, 2004. – С. 125-132.